

Hol van Abbázia? Egy kérdőíves felmérés tanulságai*

1. Bevezetés. A tanulmány az exonimák használatának jelenlegi tendenciáit vizsgálja a magyar nyelvben, kérdőíves felmérés alapján. A szöveg értelmezéséhez fontos az *exonima* és *endonima* terminusok jelentésének tisztázása. Ez a két szakkifejezés az 1970-es években terjedt el a térképi és nyelvpolitikai használatban az ENSZ-ben folyó földrajzinév-egységesítés kapcsán. Pontos értelmezésükre számos kísérlet történt. Az *exonima* „[e]gy adott nyelvben használt név, mellyel olyan földrajzi alakulatot jelölnek, amely kívül található azon a területen, ahol a kérdéses nyelvet széles körben beszélnek, s amely név formájában különbözik a megfelelő endonimá(k)tól, amely(ek)et azon a területen használnak, ahol a földrajzi alakulat található” (BÖLCSKEI–FARKAS–SLÍZ szerk. 2017: 137). Az *endonima* (tkp. 'belső név') egy földrajzi részlet neve a fekvése szerinti területen használt nyelvek valamelyikén. A magyar földrajzinév-kultúra és hagyományörzésünk szempontjából nagyon fontos, hogy ez utóbbi meghatározásban nem szerepel az a korábban alkalmazott kitétel, hogy csakis az adott területen használatos hivatalos nyelven kifejezett földrajzi név minősül endonimának. A jelenlegi álláspont szerint nem tartozik az exonimák közé egy név, ha az általa jelölt objektum környezetében helyi lakosként olyan jelentős számú kisebbség van jelen, amelynek nyelve – egyben a kérdéses név használatának nyelvi közege – az adott területen nem hivatalos. (A terminus értelmezésének történetére vö. POKOLY 2013.)

Ebből a bonyolultnak tűnő megfogalmazásból is kitűnik, hogy a magyar anyanyelvűek számára az *endonima* fogalmának különleges jelentősége van, és nemcsak a térképészeti vagy a földrajzi gyakorlatban, hanem az oktatásban, sajtóban, közéletben, nyelvpolitikában, külkapcsolatokban is. Minél nagyobb jelentőséggel bír földrajzi környezetében valamely képződmény, annál ismertebb, és annál nagyobb esély van arra, hogy megjelölése számos nyelvben exonimaként felbukkan. A jelentősebb városok, a nagyobb vízfolyások, tavak, hegységek és nagytájak nevei között igen sok exonimát találunk. Az alábbi példák megvilágítják ennek az érzékeny kérdésnek az összetettségét.

A gyakorlatban leginkább az ún. helységnévi exonimák használata kívánja meg a legnagyobb körültekintést és következetességet. A német nyelvű *Wien* magyar exonimája *Bécs*, angol exonimája *Vienna*, francia exonimája *Vienne*; a magyar nyelvű *Balaton* német exonimája *Plattensee*. *Endonima* ugyanakkor az osztrákoknak a *Wien* és a magyaroknak a *Balaton* alak, mert a jelölt denotátumok olyan területen vannak, ahol a német,

---

* Jelen írás a szerzők által készített, *Use of exonyms in present-day Hungary* című angol nyelvű tanulmány (BÖLCSKEI–GERCSÁK–MIKESY 2018) átdolgozott változata. Köszönettel tartozunk Tóth Máriának, aki az eredeti, angol nyelvű tanulmányt magyarra fordította, s így biztosította számunkra a magyar változat alapszövegét, amelyet aztán a magyar közönség információs igényeinek megfelelően alakítottunk tovább.

illetve a magyar nyelv használatos. Egy földrajzi objektumnak akár több endonimája is lehet: például a dél-afrikai *Fokváros* név exonima, de ennek a városnévnek az angol és afrikaans megfelelője (*Cape Town*, illetve *Kaapstad*) ugyanakkor endonima, mert a Dél-afrikai Köztársaságban mindkét utóbbi nyelv széles körben elterjedt (és történetesen hivatalos is). Ugyanígy a szlovákiai *Gabčíkovo* vagy a romániai *Oradea* névformák endonimák, de a jelölt helységek magyar nevei, a *Bős* és *Nagyvárad* is endonimák, mert ezeken a településeken jelentős számú magyarul beszélő lakosság él (GERCSÁK 2010: 228–229).

A modern társadalmakban a külföldi földrajzi objektumok helyi megnevezéstől eltérő, idegen nyelvű neveinek, azaz az exonimáknak a használati tendenciái egy-egy korszakban világosan kifejezik az emberek viszonyát a körülményekhez és az életfeltételekhez. E körülmények alatt többek közt az alábbiakat értjük:

- az írott kultúra helyzete (legfőképpen a sajtó, a térképkiadás, a földrajz és a földrajztanítás viszonylatában);
- az általános mobilitás (mint például az utazási kedv és az utazás szabadsága, a nemzetközi kapcsolatok és a kereskedelem szabadsága);
- az általános nyitottság a külvilágra.

Ezek a körülmények változó tényezők, mint ahogyan maga a világ is változik: a geopolitikai realitások, a nyelvi helyzetek, az úti célok vagy az olyan események, amelyek különös érdeklődést váltanak ki, folyamatosan változnak. A kommunikációs csatornák, a közlekedési és szállítási eszközök, valamint a világ megértésének módjai szintén gyorsan változnak. Az exonimák használata és élettartama kizárólag ebben a változó térben értelmezhető.

E folyamatok tanulmányozása különösen érdekes Közép-Európában, ahol az elmúlt száz évben a regionális geopolitikai rendszer három gyors és nagymérvű átalakulásának lehettünk tanúi (1918–1920, 1945, 1989–1990). Ezek az események nemcsak radikális határváltozásokat eredményeztek, hanem az érintett társadalmak nyelvhasználata, kulturális és gazdasági körülményei, illetve a külföld felé való tájékozódás irányvonalai is jelentősen megváltoztak. Galiciát például egészen 1944-ig jelentős földrajzi egységként tartották számon, majd 1945-ben hirtelen a múlt egy darabjává változott.

A magyar nyelvhasználók e folyamatokra különféle módokon reagáltak. Így például az *Erdély* elnevezés korábbi jelentése 'Magyarország egy részben független, különleges tartománya' formában írható le, de 1920-ban – szinte átmenet nélkül – egy sokkal nagyobb területet kezdett jelölni: 'Magyarország azon része, amely Romániához került'. Míg a történelmi Magyarország északkeleti régiója 1920 után viszonylag gyorsan megkapta az új *Kárpátalja* nevet, a nyugati, Ausztriához került területek neve máig is formálódóban van. Jóllehet az osztrák nevet (*Burgenland*) általánosan használják a magyarban is, erősödik a tendencia, hogy ezt az „idegen” nevet nyelvünkben váltsuk fel az *Őrvidék* vagy *Várvidék* elnevezéssel.

A változó politikai rendszerek eltérően viszonyultak az idegen földrajzi nevek nemzeti nyelvben való használatához. Például

- használatukat az uralkodó ideológia részévé tették; vagy
- használatuk kiszorítására törekedtek; esetleg
- kisebb fontosságúnak tekintették a használatukat.

Következésképpen a kiadványok és a térképek rendkívül tarka képet mutatnak mind a mai napig; s mivel vannak, akik jelenleg is ideológiát építenek az ügy köré, egységes megoldás ma sem körvonalazódik. Valószínű, hogy a mi generációnk tanúja lesz számos

hagyományos exonima eltűnésének: ezek történeti magyar nevekké válnak. A magyar nyelvű exonimahasználat jelenlegi helyzetének feltárása többet nyújt, mint a pillanatnyi állapot dokumentálása: segédeszköz lehet oktatási anyagok, turisztikát népszerűsítő kiadványok stb. megírásához is.

2. A felmérés. Felmérésünkkel az exonimák magyar nyelvbeli használatának, használati tendenciáinak, illetve a magyar nyelvközösség exonimákhoz való viszonyulásának vizsgálatára tettünk kísérletet, empirikus úton, a nyelvhasználók egy kiválasztott csoportjában vizsgálódva. A válaszadók köre eléggé egységes volt: a kialakított kérdőívre 95%-ban egyetemi hallgatók és felsőfokú végzettségűek válaszoltak. Közvetett módon tudjuk, hogy kisebb számban határon túli magyarok is voltak közöttük. Mivel az adatközlők lakhelye nem derült ki a kérdőívől, nem vizsgálhattuk, hogy ők más kontextusokban, helyzetekben, stílusokban használják-e a neveket, mint magyarországi társaik. A vizsgált csoport tagjainak 81%-a állította azt, hogy legalább középfokon tud angolul, 34%-uk pedig saját bevallása szerint németül beszél ilyen szinten. Bár a vizsgálat nem reprezentatív adatokkal dolgozott, az eredmények így is beszédesek. Az is nagyon fontos volt számunkra, hogy a felmérés során az exonimákkal kapcsolatos kérdésfelvetési módszereinket is ellenőrizzük.

A kérdőívet az interneten tettük közzé Google-kérdőív formájában, és felkértük a válaszadókat, hogy az űrlap kitöltése során ne használjanak se atlaszt, se más segédanyagokat. A kérdőív első része a szociológiai változókra kérdezett rá (életkor, iskolai végzettség, anyanyelv, jelenlegi tanulmányok), továbbá azt próbálta kideríteni, hogy az anyanyelv használata vonatkozásában hová sorolja magát a válaszadó (konzervatív, újító vagy semleges attitűdökkel rendelkezik-e ezen a téren). Most már úgy látjuk, hogy érdemes lett volna érdeklődni az utazási szokásokról is. Összesen 269 választ kaptunk: a válaszadók 14,9%-a doktori fokozattal bír, 47,2%-uk mesterképzésben szerzett diplomát, 19,7%-uk alapképzést végzett. Ami a résztvevők életkorát illeti, harmadrészüket 21–30 év közötti, egy másik harmaduk 31–50 év közötti.

Fel akartuk mérni az exonimák ismeretét, használatuk megítélését és a történelmi tudástól független használatuk helyzeti kötöttségeit is. A vizsgálatba vont földrajzi nevek nagy részét a történelmi Magyarország területéről vettük, másik részét Közép-Európából, néhányat pedig a régiókon kívülről. A felmérésben megvizsgáltuk, hogy a résztvevők mely neveket használnák térképen, hivatalos iratokban, hétköznapi kommunikációban az anyanyelvükön, illetve angol nyelvi környezetben. A kérdések egy része a földrajzi nevek felismerésére, ismeretére irányult, míg más kérdéseknél a neveket a résztvevőknek produktív módon be kellett írniuk válaszként. A legtöbb kérdés településnévre vonatkozott, néhány pedig ország vagy terület nevére. Egy kérdés kapcsán a válaszadóknak osztályozniuk kellett több helynevet aszerint, hogy magyarnak, idegennek, történetinek, hagyományosnak vagy hibásnak tartják-e őket. Ez a kérdés kiterjedt az *exonima* terminus ismeretének felmérésére is. A továbbiakban a vizsgálat alapján levonható néhány érdekes következtetést ismertetünk.

3. Megállapítások, megfigyelések

3.1. Az első kérdéscsoport azt vizsgálta, hogyan választanak az adatközlők a földrajzi nevek (például az exonimák) között:

- a jelölt hely magyarokhoz kötődő történelmi és/vagy kulturális kapcsolata,
- a jelenlegi politikai összefüggések,
- a jelölt hely típusa,
- a nyelvi környezet szerint.

Feltételeztük ugyanis, hogy e tényezők (illetve kombinációik) befolyásolni fogják a magyar névformák előnyben részesítését, illetőleg elutasítását. Minden esetben névváltozatokat adtunk meg, s magyar és angol nyelvű mondatokban, adott helyzetekre kellett nevet választani az alábbiakból: *Fehéroroszország* vagy *Beloruszia* vagy *Belarusz*; *Kolozsvár* vagy *Cluj-Napoca* vagy *Cluj*; *Pozsony* vagy *Bratislava*; *Fokváros* vagy *Cape Town* (*Kaapstad*); *felvidéki* vagy *szlovákiai*.

Azt találtuk, hogy a magyar mondatokban a válaszadók legtöbbször a magyar névalakot választották azoknak a településeknek vagy régióknak az esetében, amelyek magyar történelmi és/vagy kulturális vonatkozással bírnak; így például a válaszok mintegy 99%-ában *Kolozsvár* jelenik meg a *Cluj-Napoca* és *Cluj* névformák ellenében; a magyar nyelvterület északi részére 80–90%-ban a *felvidéki* forma jelentkezik a *szlovákiai* ellenében). Ugyanez figyelhető meg távoli helyek megjelölésekor is, akár a magyar nyelvben szokásos, bevett exonimáról volt szó (pl. a válaszok 94,1%-ában *Fokváros* szerepel a *Cape Town* és *Kaapstad* névformák ellenében), akár viszonylag újról (pl. a válaszok 84%-ában *Fehéroroszország* kerül elő a *Belorusszia* és *Belarusz* névformák ellenében). A formális stílus és a mai tartalom a mondatokban a névválasztást néha befolyásolta, néha viszont nem: a válaszadók a DAC (Dunajská Streda település futballcsapata) bajnoksági teljesítményét, valamint a magyar pártok választási szereplését inkább *Szlovákia*-hoz (a válaszok 84,8, illetve 61,7%-ában), mint a Felvidékhez kötötték; de többnyire a *Pozsony* névformát választották (a válaszok 90,7%-ában) a ma hivatalos *Bratislava* endonima helyett, amikor Szlovákia mai fővárosát kellett megnevezniük.

Az angol mondatokban azonban – *Kolozsvár* és *Cluj-Napoca* vagy *Cluj* viszonylatában – a válaszadók szívesebben választották a román névformát (illetve annak valamely változatát) a magyar név helyett, ha a mondat a mai településre vonatkozott (a válaszok 59,9%-ában); ugyanakkor szinte ugyanolyan gyakran (a válaszok 52%-ában) döntöttek a magyar névforma, mint a román alak mellett (a válaszok 46,5%-ában), ha a mondat valamilyen múltbeli tényre utalt. Az angol mondatok néha a kombinált névalakok használatát is előhívták, pl. *Cluj-Napoca (Kolozsvár)*, *Cluj-Napoca (in Hungarian: Kolozsvár)* a jelennel összefüggésben; *Kolozsvár (now: Cluj-Napoca in Romanian)* történelmi összefüggésekben. Sőt egy-egy esetben megjelentek olyan névalakok is, amelyek eltérnek mind a magyar névformától, mind az ország hivatalos nyelvén való megnevezéstől; pl. *Claudiopolis*, *Klausenburg*. Úgy tűnik, a kombinált nevek előnyben részesítése nem függött a válaszadók korától vagy képzettségétől, a nyelvhasználathoz kapcsolódó attitűdtől azonban igen: a kombinált neveket használó csoport több mint háromnegyede a nyelvhasználat tekintetében semlegesnek (54%), sőt konzervatívnak (22%) minősítette magát.

Az angol mondatok esetében a válaszadók a célközönséget, a történelmi hitelességet és a szöveg témáját említették a névválasztást befolyásoló tényezőként, pl. „Attól függ: hivatalos szövegben Cluj-Napoca-t, viszont ha egy nem magyar barátomnak írnám, akkor

Kolozsvár-t [használnék] egyértelműen” (V 83),¹ „[...] nem tudom, kicsit utánanéznék az akkori névhasználatnak más nyelveken” (V 153), „Ha történelmi témájú mű része, a Kolozsvár, ha idegenforgalmi mű része, a Cluj-Napoca névalakot részesítem előnyben” (V 32). Azaz ha azt akarjuk, hogy a külföldiek megértsenek minket, olyan névalakot igyekszünk használni, amelyről feltételezzük, hogy beszélgetőtársunk ismeri, akkor is, ha anyanyelvünkön inkább a magyar névvel azonosítanánk a települést. Néha a névforma megválasztásakor figyelembe vesszük az időre való hivatkozást a mondatban és a névhasználat történelmi korokhoz köthető változásait is.

3.2. A második kérdéscsoport ellenőrizni kívánta, hogyan ítélnék meg a válaszadók bizonyos névformákat. Ehhez egy olyan táblázatot adtunk, amelyben azt az egy – bár egymást nem minden esetben kizáró – válaszlehetőséget kellett megjelölniük, amelybe a megadott település- vagy tájnevet sorolják (idegen név, magyar név, hagyományos név, történelmi név, hibás név, exonima). A nevek önmagukban, bármilyen közelebbi földrajzi meghatározás vagy támpont nélkül szerepeltek a listában. Bizonyos, hogy néhány, kevésbé ismert név esetében ez nehezíthette a döntést.

A *Munkács* és a *Dalmácia* névformákat, melyek magyar történelmi és/vagy kulturális vonatkozással bíró települést, illetve régiót jelölnek, a válaszadók leginkább magyar neveknek, kevésbé gyakran pedig történelmi, illetve hagyományos névformáknak tekintették. A *Rodostó*, II. Rákóczi Ferenc törökországi száműzetési helyének a neve főként a magyar vagy a történelmi névforma megjelölést kapta, de jelentős volt exonimaként való elfogadása is. Meglehetősen érdekes, hogy csak kevéssel több válaszadó tekintette az *Ogyessza* névformát – amely a mai magyarban gyakoribb *Odessza* névalak változata – magyar névnek, mint ahányan külföldi névnek tartották, de meglehetősen sokan nyilatkoztak róla úgy, hogy hibás név. A Kína fővárosát jelölő *Peking* és *Beijing* névformák megítélésait összehasonlítva elmondható, hogy az elsőt rendszerint magyar névnek, illetve exonimának tekintették válaszadóink, míg a másodikat jellemzően idegen névnek, illetve – talán meglepő módon – hagyományos névnek ítélték.

Az *Aquincum*, Pannónia provincia ősi városának neve a római időkben, elsődlegesen történelmi név, kevésbé gyakran idegen név megítélést kapott. Az *Atscha*, egy dunántúli falu neve a helyi német kisebbség nyelvén a válaszadók több mint fele szerint idegen név, egyharmaduk megítélése szerint pedig történelmi név, illetve exonima. Az *Alpesek*, az Alpok régi, költői elnevezése a magyar nyelvben a válaszadók többsége számára hibás elnevezésnek, esetleg magyar névnek tűnt. A *Boedapest*, a magyar főváros holland neve leggyakrabban hibás elnevezés minősítést kapott – valószínűleg, mert a holland kevéssé széles körben oktatott nyelv Magyarországon –, de néhányan idegen névnek, illetve exonimának is ítélték.

Az egyes névformák megítéléséről való információgyűjtésen túl e kérdéscsoport célja volt az is, hogy megvizsgáljuk az *exonima* terminus ismertségét. Amint fent láttuk, a válaszadók nyelvileg nagyon eltérő névformákat soroltak e terminus alá. A *Peking*, *Ogyessza*, *Atscha* és *Boedapest* nevek egyaránt *exonima* megjelölést kaptak a válaszadók több mint 10%-ától; a *Rodostó* és a *Dalmácia* neveket az adatközlők kisebb arányban tekintették

¹ A továbbiakban a V a *válaszadó* rövidítéseként áll, ezt egy azonosító szám követi, amikor közvetlenül idézünk a válaszadótól.

exonimáknak. Az *exonima* terminust, még ha következtetlenség is, kétszer több természet-tudományt tanuló hallgató használta, mint amennyi bölcsészhallgató, mivel az előbbieknél térképészeti képzést is kaptak.

A második kérdéscsoportra adott válaszok alapján az egyes névformák megítélésével kapcsolatos vélekedéseket az alábbi táblázat foglalja össze számszerűen:

1. táblázat: Egyes névformák megítélésével kapcsolatos vélekedések

Vizsgált név	Idegen név		Magyar név		Hagyományos név		Történeti név		Hibás név		Exonima	
	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%
<i>Munkács</i>	0	0,0	198	73,6	25	9,3	39	14,5	0	0,0	0	0,0
<i>Peking</i>	36	13,4	147	54,6	28	10,4	8	3,0	2	0,7	48	17,8
<i>Rodostó</i>	6	2,2	140	52,0	16	5,9	80	29,7	2	0,7	25	9,3
<i>Ogyessza</i>	57	21,2	77	28,6	36	13,4	23	8,6	46	17,1	30	11,2
<i>Aquincum</i>	37	13,8	8	3,0	18	6,7	205	76,2	0	0,0	0	0,0
<i>Atscha</i>	139	51,7	2	0,7	28	10,4	58	21,6	11	4,1	31	11,5
<i>Alpesek</i>	16	5,9	70	26,0	39	14,5	31	11,5	97	36,1	16	5,9
<i>Boedapest</i>	92	34,2	8	3,0	9	3,3	12	4,5	104	38,7	44	16,4
<i>Beijing</i>	218	81,0	3	1,1	25	9,3	4	1,5	2	0,7	17	6,3
<i>Dalmácia</i>	5	1,9	124	46,1	40	14,9	86	32,0	2	0,7	12	4,5

3.3. A harmadik kérdéscsoportban a névformákkal (így az exonimákkal is) kapcsolatos tények, konvencionális tudáselemek ismeretének vizsgálatára összpontosítottunk. A válaszadóknak ezúttal nem felsorolt lehetőségekből kellett választaniuk, hanem csak a denotátum meghatározása állt rendelkezésükre.

Az Ukrajna és Románia között fekvő ország neve a magyar nyelvben manapság különböző formákban jelenik meg: *Moldova/Moldovai Köztársaság* a hivatalos dokumentumokban és a mindennapi kommunikáció során; *Moldávia/Moldáv Köztársaság* a tárgyalási nyelvben, orosz elnevezése alapján; többen pedig – a történelmi körülmények és a névformák hasonlósága által kiváltott tévedés eredményeként – *Moldva*-ként jelölik meg az országot. (A *Moldva* névforma valójában ma a Keleti-Kárpátok és a Prut folyó közötti területet jelöli Románia északkeleti részén; történelmileg pedig a nyugaton a Keleti-Kárpátok, keleten a Dnyeszter, délen a Duna és a Fekete-tenger által határolt terület neve volt, ehhez vö. még a *Moldvai Fejedelemség* elnevezést a középkor végén és az újkor elején.)

Válaszadóink általában a *Moldova/Moldovai Köztársaság* formákat adták meg, mintegy kétszer olyan gyakorisággal, mint a *Moldávia/Moldáv Köztársaság* formákat (147, illetve 70 esetben), néhányan mind a *Moldova*, mind a *Moldávia* formát beírták válaszként (6 eset), egy kevesen a *Moldva* formát is választották (10 eset), egy adatközlő pedig a *Moldvai Köztársaság* formát adta meg válaszában. A 60 év alatti válaszadók jellemzően a *Moldova/Moldovai Köztársaság* formákat részesítették előnyben a *Moldávia/Moldáv Köztársaság* formákkal szemben (133, illetve 47 válasz). A 60 évesnél idősebb adatközlők a *Moldávia/Moldáv Köztársaság* formákat nagyobb arányban adták meg válaszként, mint a *Moldova/Moldovai Köztársaság* alakokat (23, illetve 14 esetben), a *Moldva* nevet pedig nem használták. Úgy tűnik, a *Moldova/Moldovai Köztársaság* formák preferálása a *Moldávia/Moldáv Köztársaság* formák ellenében az iskolai végzettség magasabb fokával arányosan gyengül: 51,0% a 6,1%-kal szemben (általános és középiskola) > 56,6% a

22,6%-kal szemben (alapképzés) > 56,7% a 31,5%-kal szemben (mesterképzés) > 52,2% a 37,5%-kal szemben (doktori fokozat). Ez, figyelembe véve, hogy a képzettség többnyire összefügg az életkorral, összhangban van a fenti eredményekkel. A tudatos nyelvhasználók némiképp meg is magyarázták válaszukat: pl. „oroszos névén Moldávia” (V 246), „Moldova (nem biztos, hogy hívnám Moldáviának)” (V 68), „Moldova vagy Besszarábia (utóbbi történeti név)” (V 32).

A „Honnan kapta a nevét a »szíami macska«?” kérdésre 212 választ kaptunk. A válaszadók többsége egyetértett abban, hogy az elnevezés a *Sziám* helynévből ered, ám abban, hogy ez a hely tulajdonképpen hol volt található, bizonytalannak tűntek. 94 válaszadó az egykori Sziámot a mai Thaifölddel azonosította, néhány esetben meg is magyarázva a két névforma közötti kapcsolatot (pl. a *Sziám* a mai Thaiföld régi/korábbi/egykori/történelmi/eredeti/hivatalos (!) neve volt; Thaiföld angol nyelvű exonimája volt; korábban brit gyarmat volt Délkelet-Ázsiában, amely nagyjából megegyezett a mai Thaifölddel). Néhányan ugyanakkor azt feltételezték, hogy *Sziám* Mianmar, Kína vagy Laosz korábbi neve volt, de akadtak olyanok is, akik szerint *Sziám* a mai India, Indonézia, Kambodzsa, Malajzia, illetve Vietnám egykori megnevezése volt. Más válaszadók a *Sziám* névforma többé vagy kevésbé pontos általános értelmezését adták, például királyság, illetve ország volt Délkelet-/Délnyugat-/Északkelet-Ázsiában; régió a Távol-Keleten; tartomány, történelmi terület, főváros, város, félsziget. Két válaszadó a *Sziám* nevet az ókori Egyiptomhoz kapcsolta, mások pedig igen elnagyolt választ adtak, például *Sziám* a macskák eredetének helye.

A következő kérdés a politikai helyzetben történt változások hatásának vizsgálatára irányult, s azt ellenőrizte, hogy a ma élő generációk vajon tudják-e azonosítani a történelmi Magyarország jelentős városait a jelenlegi államuk hivatalos nyelvében szereplő településnév alapján.

Nyolc magyar nevet és nyolc mai hivatalos idegen névformát soroltunk fel, melyek egyszerűen voltak láthatók és összekapcsolandók – vagyis a párosításban a „kizárásos alap” is szerepet játszhatott. Közülük a jelölt helység azonossága miatt öt-öt névalak párt képzett. A válaszadók harmada mind az öt névpárt helyesen tudta azonosítani, 16,7%-a négyet, 13,8%-a hármat, 10,4%-a kettőt, 7,4%-a egyet ismert fel, 18,2%-a pedig egyet sem. Válaszadóink számára általában a legismertebb az *Újvidék–Novi Sad* névpár volt (197 válasz), ezt követte a *Kismarton–Eisenstadt* (168 válasz), a *Zólyom–Zvolen* (153 válasz), az *Ungvár–Ужгород* (138 válasz) és az *Eperjes–Prešov* névpár (121 válasz). Befolyásolhatta a döntést, hogy az *Ужгород* cirill betűkkel szerepelt, hiszen az egyetemista korúak jó része bizonyára el sem tudta olvasni ezt a nevet, a cirill betűket felismerve azonban könnyebben kapcsolhatta a nevet *Ungvár*-hoz, ha tudta, hogy Ungvár Ukrajnában található. Az adatközlők megjegyzésként maguktól is adhattak meg névformákat, így néhányan az *Ужгород* latin betűs, magyar nyelvű alakját adták meg válaszként, inkább *Uzsgorod* (egy ízben *Uzhgorod*), mint *Uzshorod* formában (47, illetve 6 eset), egy alkalommal magyarázattal is alátámasztva a választott formát: „Uzshorod (és nem Uzsgorod, mert az oroszul van...)” (V 116). A legidősebbeket kivéve minél idősebbek voltak a válaszadóink, annál több névpárt ismertek fel átlagban: 1,1 (–20) < 2,4 (21–30) < 3,1 (31–40) < 3,2 (41–50) < 4,2 (51–60) < 4,3 (61–70) > 3,7 (71+). Hasonló tendencia figyelhető meg a képzettség magasabb szintjével összefüggésben is: 1,7 (általános és középiskola) < 2,7 (alapképzés) < 3,3 (mesterképzés) < 4,1 (doktori fokozat).

Bár ezekre nem kérdeztünk rá, néhány válaszadó megemlítette a kérdésben felsorolt további névformák magyar, illetve idegen nyelvű névpárját is. Az előfordulási gyakoriság sorrendjében a *Nagyvárad–Oradea* (7 eset), a *Szabadka–Subotica* és a *Szatmárnémeti–Satu Mare* (5-5 eset), a *Gyulafehérvár–Alba Iulia* és a *Zombor–Sombor* (4-4 eset), valamint a *Németújvár–Güssing* névpár (2 eset) került elő a válaszokban. Az elemzés egy másik érdekes szempontja lehet a válaszadók által pontatlanul azonosított névpárok áttekintése. Az összes, 841 válaszból mindössze 24 bizonyult pontatlannak. Ezek az előfordulási gyakoriság sorrendjében: **Gyulafehérvár–Oradea* (7 eset), **Zombor–Subotica* és **Zombor–Zvolen* (3-3 eset), **Zombor–Güssing* (2 eset), **Szatmárnémeti–Eisenstadt*, **Szatmárnémeti–Oradea*, **Szatmárnémeti–Güssing*, **Szatmárnémeti–Subotica*, **Gyulafehérvár–Eisenstadt*, **Gyulafehérvár–Novi Sad*, **Eperjes–Zvolen*, **Ungvár–Oradea* és **Zombor–Uzgorod* (1-1 eset). Ezekben az esetekben a pontatlanságot – úgy tűnik – legtöbbször a névformák hasonló hangzása vagy a névformák által jelölt települések viszonylagos földrajzi közelsége okozta.

A kérdés, hogy „Melyik országban található Spalato?” kétféle információ ismeretét vizsgálja: vajon a válaszadók ismerik-e a jelenlegi endonimát (nyelvi tudás) és vajon tudják-e, hol van a település (földrajzi tudás). A válaszadók több mint fele (52,8%-a) mindkét típusú információ birtokában van, s időnként ezt magyarázatokkal is alátámasztották, pl. „Horvátország, (Dalmácia), ma Split” (V 100); „Horvátország, [horvát alakja Split]” (V 197); „Horvátország (történelmi név)” (V 189); csak egy adatközlő akadt, aki a helyes válaszhoz szükséges egyik típusú információ ismeretének bizonytalanságáról számolt be: „Ha Split, akkor Horvátországban” (V 207). A válaszadók 15%-a ugyanakkor hibás választ adott, mivel a települést Olaszországba, Szlovéniába, Romániába, Görögországba, Ausztriába, Bulgáriába, Magyarországra, Mexikóba, Spanyolországba vagy Szerbiába helyezte; néhányan közülük igazolhatóan abból az ötletből indultak ki, hogy a név hangzása olaszos, illetve spanyolos; pl. „? olaszos-spanyolos hangzású” (V 110). A válaszadók harmada egyáltalán nem válaszolt erre a kérdésre. A helyes válaszok átlaga az életkorral egyre nőtt: 40,6 (–30) < 52,9 (31–60) < 83,3 (61+); ahogy a képzettség szintjének emelkedésével is: 34,7 (általános és középiskola) < 43,4 (alapképzés) < 56,7 (mesterképzés) < 75,0 (doktori fokozat).

3.4. A negyedik és az ötödik kérdéscsoportban azt kívántuk vizsgálni, hogyan használják adatközlőink a különféle névalakokat a tényleges kommunikáció során. Először arra figyeltünk, vajon a válaszadók tisztában vannak-e az alábbi, összetartozónak feltüntetett, azonos helyeket jelölő névformák használatbeli különbségeivel, ezért arra kértük őket, írjanak megfelelő példamondatokat a helynevekkel: *Mianmar–Burma*, *Japán-tenger–Keleti-tenger*, *Tokió–Tokyo–Tōkyō* és *Boroszló–Wrocław*. Összesen 143 választ kaptunk.

A legismertebb használatbeli különbség a *Boroszló–Wrocław* névpár esetében mutatkozott (65 válasz); pl. „Mátyás király Boroszlót is uralma alá hajtotta. Wrocław Lengyelország egyik regionális nagyvárosa.” (V 155); „Boroszló Wrocław történelmi magyar neve” (V 260). Néhányan ugyanakkor arra kérdezték rá, hogy miért hagytuk ki a város német nevét, a *Breslau*-t. Egy-egy válaszadó azt is hozzátette, hogy a fiatalok ma már nem ismerik a *Boroszló* névalakot, jóllehet ennek használata tanácsos lenne a magyar nyelvben, nemcsak történelmi, hanem jelenkori vonatkozásban is. Érdekes azonban megfigyelni, hogy még azok a válaszadók is, akik jól érzékelték a használatbeli különbséget a két, megadott helynév között, a *Boroszló* névalakot nem feltétlenül ugyanazzal a

latívuszraggal látták el a példamondatokban: pl. „Elutaztam Boroszlóba” (V 32), de „A magyarok Boroszlóra mennek” (V 158). Igaz, hogy számos magyarországi településnév kapcsán is megfigyelhető, hogy a latívuszrag használatában dialektális különbségek vannak.

62 válaszadó pontosan azonosította a használatbeli különbséget a *Mianmar–Burma* névpár tekintetében, pl. „Ma Myanmar, egykor Burma” (V 129), „Mianmar–Burma: politikai állásfoglalást tükröz a névhasználat, előbbi elfogadja a jelenlegi rezsimet, utóbbi nem” (V 63); egy adatközlő pedig helytelenül válaszolt: „Mianmar angol neve Burma” (V 262). Az egyik válaszadó szerint a hagyományos formának jobbak a konnotációi a magyar nyelvben: „ha pl. utazási irodának csinálnék prospektust, [...] Burmát használnék, mert jobban eladható” (V 237).

A *Tokió–Tokyo–Tōkyō* névformák különbségével kapcsolatban 55 válasz érkezett, melyek a névalakokat rendszerint különböző nyelvekhez és átírási rendszerekhez kötötték, pl. „az első a magyar névváltozat, a második az angolos átírás, a harmadik pedig a hivatalos japán latin betűs átírás” (V 159); néha kevésbé pontosan, pl. „Tokió magyarul, Tokyo angolul, Tōkyō japánul” (V 70). Az utolsó alak használatával kapcsolatban I. még: „A harmadik változat az, ahogyan a térképen használnám egy nemzetközi atlaszban, amely tudatosan alkalmazza a hivatalos névváltozatokat az ENSZ ajánlásainak megfelelően” (V 171).

A legkevésbé pontosan felismert használatbeli különbség, úgy tűnik, a *Japán-tenger–Keleti-tenger* névpár esetében került elő (36 válasz). A legtöbb válaszadó – helyesen – a névválasztás geopolitikai és diplomáciai vonatkozásait hangsúlyozta, pl. „A Japán-tengert a koreaiak Keleti-tengernek hívják” (V 189), „A Korea felé való diplomáciában a Keleti-tenger elnevezés használata szerencsés” (V 32); bár néhányan a *Keleti-tenger* névforma használatát nem a koreaiaknak, hanem inkább az oroszoknak, a kínaiaknak, illetve a vietnámiaknak tulajdonították, pl. „A vietnámi nagykövet meghívott egy keleti-tengeri vitorlázásra” (V 209). Egy harmadik névalak is felbukkant a válaszokban, pl. „A japánok Japán-tengerként, a koreaiak Keleti-tengerként, az oroszok Kelet-koreai tengerként ismerik” (V 118). Néhány válaszadó arra is felhívta a figyelmet, hogy a *Keleti-tenger* névváltozat a legtöbb európai számára egészen mást jelent, pl. „A Japán-tenger a Csendes-óceán peremtengere, a Keleti-tenger (Balti-tenger) Európában található” (V 253), „Rügen szigetét a Keleti-tenger veszi körül” (V 169).

Öt válaszadó felsorolta, mely névformákat használná adott esetben: „Magyar használatban: Burma, Japán-tenger, Tokió, Wrocław” (V 178). Mások igen általános válaszokat adtak a névhasználat tekintetében (31 eset), pl. „A különbséget pl. a magyar vagy nemzetközi olvasóközönség, vagy pl. a térképi tartalom határozza meg (történeti vagy aktuális helyzetet mutat be)” (V 247), „Használatuk személyes preferencia és tartózkodási hely kérdése” (V 123), „hangulati különbség [van a nevek között]” (V 91); illetve úgy nyilatkoztak, hogy nincs használatbeli különbség a névformák között (13 esetben).

3.5. Az ötödik kérdéscsoportban arról kérdeztük a válaszadókat, megváltoztatnának-e egyes településneveket a megadott magyar példamondatokban. A példamondatok a következők voltak: „Tavaly Dubrovnik mellett nyaraltunk, idén Zadart néztük ki”; „Košice után már csak Kežmarokban álltunk meg”; „Az uzsgorodi egyetemen magyar szak is működik”; „Rijekától még 2 órát autóztunk Senjig”. Megkértük válaszadóinkat, adják is meg, hogy a mondatokban melyik nevet milyen névalakra módosítanák. A mondataink láthatóan egy vagy két olyan „külföldi” névalakot (tulajdonképpen endonimát) tartalmaztak,

amelyeknek jól vagy kevésbé jól ismert magyar megfelelőik is vannak: *Dubrovnik* (m. *Raguza*) – *Zadar* (m. *Zára*); *Košice* (m. *Kassa*) – *Kežmarok* (m. *Késmárk*); *Uzsgorod* (m. *Ungvár*); *Rijeka* (m. *Fiume*) – *Senj* (m. *Zengg*).

Az első példamondattal összefüggésben 16 válaszadónk mindkét névalakot a magyar megfelelőire cserélné, 31-en *Zára*-t használnának *Zadar* helyett, 16-an pedig nem változtatnák meg a jelenlegi endonim alakokat még akkor sem, ha ismerik a magyar megfelelőket, pl. „Nem cserélném ki a neveket Ragusára és Zárára, noha felhívnám útitársaim figyelmét a történelmi nevekre is” (V 68); „Nem tartoztak Magyarországhoz, az olasz nevek semmivel sem magyarosabbak, a régi nevek kikoptak a magyar szóhasználatból” (V 110). Azok, akik *Dubrovnik* helyett annak magyar megfelelőjét használnák, ugyanakkor nem mindig ismerik a magyar helyesírási szabályoknak megfelelő alakot (*Raguza*), s helyette az erősen fonetikus írásmódú magyar formát (*Ragúza*) vagy az olasz alakot (*Ragusa*) alkalmazták; más esetekben a válaszadók magában a magyar névformában voltak bizonytalanok, pl. „*Zadar* → *Zára* (de ha ismerném *Dubrovnik* magyar névalakját, azt is lecserélném)” (V 209).

Azok a válaszadók, akik mindkét nevet módosítanák, többnyire 40 évnél fiatalabbak, egyetemi végzettséggel vagy doktori fokozattal rendelkeznek, és közel felük a nyelvhasználat terén konzervatívnak vallja magát. Azok, akik a *Zadar*-t *Zára*-ra cserélnék, többnyire 40 év feletti, egyetemi végzettségűek és több mint a felük a nyelvhasználat kapcsán sem konzervatívnak, sem újítónak nem tekinti magát. Azok a válaszadók, akik elfogadták az eredeti mondatban felkínált névalakokat, a korcsoport és a képzettségi szint vonatkozásában bármely kategóriába tartozhatnak, s nyelvhasználatukban semleges attitűdökkel rendelkezőknek ítélik magukat. Hozzá kell tennünk azonban, hogy a felmérésben részt vevő válaszadók csaknem háromegyede erre a kérdésre semmilyen választ nem adott.

A második mondattal kapcsolatban ugyanakkor a válaszadók csaknem 80%-a magyar névalakot használna az egyik vagy mindkét település megjelölésére: 15 válaszadó *Kassá*-t választana a *Košice* helyett, 6-an *Késmárk*-ra cserélnék a *Kežmarok*-ot, 188 válaszadó mindkét esetben a magyar névalak mellett döntene és csak 1 adatközlő fogadná el a szlovák alakokat. A válaszadók többsége a két szlovákiai város magyar nevét tehát ma is jól ismertnek ítélte, vö. „*Kassa*, *Késmárk* (Idegen név használata kerülendő, ha a magyar név közhasználatú)” (V 32). Ugyanakkor némi bizonytalanság tapasztalható *Kežmarok* pontos magyar megfelelőjét illetően a tényleges névhasználatban: bár a *Késmárk* forma volt a leggyakrabban használt változat (167 válasz), 14-en *Kézmárk* változatot írtak; egy adatközlő csak homályosan emlékezett a névre, s így egy *Kismárk* (?) alak is bekerült a válaszok közé; hárman pedig arra utaltak, hogy egyáltalán nem tudják felidézni a magyar nevet. Kettősség fedezhető fel továbbá a nyelvhasználatban, amikor a *Késmárk* névhez lokatívuszrag járul: azok a válaszadók, akik megismételték a teljes mondatot, többnyire a *Ké(z)márkon* formát használták (63 eset), de megjelent a *Késmárkban* alak is (16 eset) a mondatokban.

Azok a válaszadók, akik csak a *Košice* formát akarták *Kassá*-ra módosítani, többnyire 50 év alattiak, egyikük 71 feletti; akik csak a *Kežmarok* formát kívánták *Ké(z)márk*-ra cserélni, többségükben 21–40 év között vannak. Legtöbbjüknek egyetemi végzettsége van, és a nyelvhasználat terén konzervatívnak vagy semlegesnek tartják magukat. Azok, akik a mondatban mindkét településnevet megváltoztatnák magyar megfelelőikre, mindenféle korúak és képzettségűek; 45,2%-uk semlegesnek, 27,7%-uk konzervatívnak, 16,5%-uk

innovatívnek ítéli, 10,6%-uk pedig mindezen fogalmak kombinációjával jellemzi a nyelvhasználatát.

A harmadik mondat csak egy névalakot tartalmazott, s a válaszadók 56,1%-a fűzött hozzá megjegyzést. Az *uzsgorodi* helyett 141 válaszadó a magyar *ungvári* formát használná önállóan, pl. „Mivel magyar szakról van szó: Ungvár” (V 244). A válaszadók közül hárman a magyar alak mellé hozzátették a név orosz vagy ukrán változatának latin betűs átírását is, pl. „ungvári (Uzsgorod)” (V 259); „uzsgorodi-ungvári” (V 268); egyszer a magyar névforma cirill betűs alakja is szerepelt, pl. „Vagy Ungvár, vagy Užhorod, Унгвар, Uzhgorod” (V 257); valaki pedig az *uzshorodi* alakot, azaz az ukrán formájú név latin betűs átírását használná önállóan a magyar mondatban. Négyen nem ismerték a magyar nevet, vagy nem voltak biztosak benne, pl. „Uzsgorodot cserélném, de nem tudom, mire” (V 160); „Az Munkács? Akkor azt használnám” (V 73). Két válaszadó az *uzsgorodi* névalakot változatlanul hagyná a mondatban.

Azok a válaszadók, akik az *ungvári* alakot részesítették előnyben az *uzsgorodi*-val szemben, mindenféle korúak és magasabb iskola végzettségűek, többségük semleges (43,3%) és konzervatív (29,1%), kisebb hányaduk innovatív (15,6%) vagy vegyes (12,1%) nyelvhasználói attitűdökkel rendelkezik. Azok, akik a magyar és a jelenlegi hivatalos névformák kombinációját használnák, magasan képzettek, 41 évnél idősebbek, s nyelvhasználatukban semlegesnek vagy konzervatívnak mondják magukat. Azok a válaszadók, akik nem módosítanák a nevet, vagy nem ismerik a magyar nevet, 50 év alattiak, különféle képzettségűek és a magát egyedülként konzervatívnak tartó adatközlő kivételével nyelvhasználatukban saját megítélésük szerint semlegesek.

A negyedik mondatban kapcsolatban kaptuk a legváltozatosabb válaszokat. Az összes válaszadó jó harmada (37,5%-a) felelt erre a kérdésre. 56 válaszadó javasolta a két név közül az egyiknek a módosítását: rendszerint a *Rijeká*-t változtatná *Fiumé*-ra, néha a kettő megfelelését *Fiume* (*Rijeka*) formában jelezve; a *Senj* névforma *Zengg*-re változtatásának igénye a *Rijeka* forma változatlanul hagyása mellett ritka volt. 31 válaszadó mindkét települést magyar névvel jelölné meg, bár nem mindig voltak tisztában a tényleges magyar helységnevekkel. A válaszadók például számos írásváltozatban tüntették fel a *Zengg* településnevet, pl. *Zeng*, *Zenng*, *Sengg*, *Szenj*; vagy bevallották, hogy nem ismerik a pontos magyar alakot, pl. „Fiumét írnék, meg, ha tudnám, mire, *Senj*-t is kicserélném” (V 163). Úgy tűnik, a *Zengg* névforma viszonylag kevés magyar anyanyelvű beszélő által használt exonima, pl. „Fiumétől (*Zenggig*, de ezt valószínűleg nem cserélném, mert alig ismerik)” (V 250).

Az egyik válaszadó egyedi módon kombinálta a horvát és a magyar helységnevet, ami a névalakok nyelviségének megítélésével kapcsolatos bizonytalanság jele lehet, pl. „*Rijekától Zenggig*, vagy *Fiumétől Senjig*” (V 44). A *Fiume* településnév ablatívuszos alakja egyfajta kiegyensúlyozott kettőséget mutat: a *Fiumétől* és a *Fiumétól* változatok szinte egyenlő számban kerültek elő a mondatokban (24, illetve 22 esetben). 12 válaszadó megtartaná a mai endonimákat, akkor is, ha ismerik a magyar exonimákat, pl. „A magyar nyelvhasználatban a *Rijeka* és *Senj* nevek terjedtek el” (V 50); „Maradhat (felesleges a *Fiume* említése, mivel az olasz)” (V 87).

Az adatközlők, akik erre a kérdésre válaszoltak, vegyes életkorúak és képzettségűek. Azok, akik semmiféle változtatást nem eszközölnének a negyedik mondatban, illetve akik mindkét névalakot a magyar megfelelőkre cserélnék, nagyobb arányban ítélték magukat nyelvhasználatukban semleges attitűddel rendelkezőnek, mint azok, akik csak az egyik

név cseréjét kezdeményezték (66,7%, 54,8%, illetve 35,7% a három csoportban). A kérdésre válaszolók mintegy harmada nyelvhasználatában konzervatívnak tartja magát (33,3%, 32,1%, illetve 29,0% a fenti három csoportban). Azok között, akik csak az egyik névalakot kívánták módosítani, az innovatív és a vegyes attitűdökkel rendelkező nyelvhasználók 18% alatt maradtak (14,3%, illetve 17,9%), míg azok között, akik mindkét nevet cserélték volna, e két utóbbi hozzáállás ritkább volt (6,5%, illetve 9,7%).

3.6. A hatodik kérdéscsoport a térképi helynevekre összpontosított. Az olasz Torino város a magyar doménú Google-térképeken korábban *Turin* név alatt jelent meg, amely az olasz név piemonti alakja (s egyben magyar történelmi exonima is). A kérdőívben olyan Google-térképrészlet szerepelt, amelyen csak a város közvetlen környezete és a *Turin* név látszott (hozzáférés: 2017. június 19). A *Turin* forma, úgy tűnik, jól ismert a magyarok számára, minthogy a válaszadók kétharmada sikeresen azonosította a név alapján az olasz várost. Kettősséget figyelhetünk meg ugyanakkor az olasz városnév magyar írásmódja tekintetében: a *Torino* és a *Torinó* névalakok szinte azonos gyakorisággal jelentkeznek a válaszokban (91, illetve 88 eset); egy válaszadó utal is erre a helyesírási kettősségre: „Torinó (olasz hangjelöléssel: Torino)” (V 3), igaz, nem teljesen pontosan: az olasz írásmód valóban *Torino*, ahogyan ez a magyar helyesírású forma is, ha nem kapcsolódik toldalék a névhez (a toldalékolás azonban megváltoztatja az írásképet a magyarban: *Torinóban*, *torinói* stb., ami magyarázhatja a *Torinó* forma gyakori használatát felmérésünkben.) Egyes válaszadók a *Turin* helységnevé mögött olyan települést feltételeztek, amelyhez történelmi és/vagy kulturális kapcsolatok révén kötődik a magyarság, s amely Magyarország jelenlegi határain túl található, ezért egy (legalább részben) hasonlóan hangzó magyar névalakot jelöltek meg az azonosításkor (l. a következő válaszokat: *Szörénytornya*, *Torna*, *Túróc*); más esetekben a *Turin* névformát egy magyarországi helység idegen nyelvű nevének gondolták (l. a következő választ: *Tura*). A helyes azonosítások átlaga (szinte) következetesen nőtt az életkor emelkedésével: 13,3 (–20) < 58,2 (21–30) < 73,1 (31–40) > 71,1 (41–50) < 77,4 (51–60) < 87,1 (61–70) > 81,8 (71+); valamint a magasabb végzettséggel: 38,8 (általános és középiskola) < 64,2 (alapképzés) < 70,9 (mesterképzés) < 92,5 (doktori fokozat).

A következő kérdés („Megtalálná az alábbi városokat egy olyan térképen, amely az államok hivatalos nyelvén közli a helyneveket? Jelölje, ha igen!”) azt vizsgálta, mennyiben tudnak azonosítani válaszadóink a régiókban található, de a történelmi Magyarország határain kívül eső tíz, átlagos fontosságú várost jelölő magyar exonimát. Ezeknek a neveknek az esetében a válaszadóktól csak igen/nem típusú választ kértünk, tehát nem kellett megadniuk a mai hivatalos nevet, illetve térképen sem kellett jelölniük a települések helyét. Ezek a következők voltak: *Abbázia* (Opatija), *Alamóc* (Olomouc), *Bákó* (Bacău), *Boroszló* (Wrocław), *Drinápoly* (Edirne), *Fiume* (Rijeka), *Jászvásár* (Iași), *Lemberg* (Львів), *Raguza* (Dubrovnik), *Varasd* (Varaždin).

A válaszadók állításuk szerint átlagban 5,3 várost találnának meg a térképen. Érdekes, hogy a két nem magyar anyanyelvű válaszadó 6,5-es átlagot ért el ennél a kérdéskorban. Az átlagértékek jelentősen és folyamatosan nőttek a magasabb életkorral: 2,9-ről (a húszas éveikben lévő válaszadók) 8,0-ra (70 év feletti válaszadók). Bár joggal feltételezzük, hogy a kulturális ismeretek (ideértve az exonimák ismeretét is) az életkor növekedésével gyarapodnak, mégis meglepő a fiatal válaszadóink igen gyenge teljesítménye (különösen a bölcsész alapszakos hallgatók 1,9-es átlaga), ami a történelmi és földrajzi

ismeretek mai leértékelődését tükrözi. Kisebb, de észrevehető eltérés figyelhető meg, ha összehasonlítjuk a nyelvhasználatukban magukat innovatívnak, illetve konzervatívnak tartó válaszadók átlagértékeit: $4,5 < 5,7$.

A tíz várost jelölő magyar exonimák ismerete felmérésünkben jelentős különbségeket mutat. A válaszok szerint *Fiume* (91,4%) bizonyult a legáltalánosabban ismert exonimának. A legkevésbé ismertnek a Csehországban fekvő Olomouc várost jelölő *Alamóc* névforma látszik (23,0%), amelyet manapság igyekeznek elterjeszteni, főként térképeken és az interneten. E városra, amely lényeges szerepet játszott a magyar történelemben, elsősorban német néven, *Olmütz*-ként hivatkoznak a történelmi munkákban és tankönyvekben, amely név már régen bekerült a nyelvünkbe. A második leggyengébb eredményt a romániai Moldva területén lévő *Bákó* (Bacău) esetében mértük (34,6%), annak ellenére, hogy a) a névnek magyar etimológiája van; b) a kárpátontúli magyarság (az ún. csángók) legjelentősebb városát jelöli; c) az 1990-es évek rendszerváltása után a közbeszédben jelentős figyelmet kapott a külföldön élő magyar kisebbségek helyzete, így a név bekerült az anyaországbeli nyelvhasználatba is. A további hét vizsgált helységnevet a válaszadók 48,7% és 59,5% közötti arányban ismerték.

Végezetül az utolsó kérdésünk kilenc közép-európai történelmi régió magyar nevének és földrajzi helyzetének komplex ismeretét mérte fel („Közép-Európa vaktérképén viszonylagos pontossággal be tudná karikázni a következő régiókat? Jelölje, ha igen!”). A vizsgált kilenc régió a következő volt: *Bánát/Bánság*, *Bukovina*, *Galícia*, *Morvaország*, *Partium*, *Stájerország*, *Szerémség*, *Szilézia* és *Szlavónia*. Kettő közülük (a *Bánát/Bánság* és a *Partium*) a történelmi Magyarország területén volt található; a többi hét régiót szintén erős történelmi szálak fűzték az egykori Magyarországhoz. A kilenc közül hét régió, melyek a történelem századain át sokáig egységesek voltak, ma fel van osztva különféle utódállamok között.

Bár e régiók a magyarok számára a 20. században szinte teljesen elvesztették korábbi jelentőségüket, válaszadóink átlagban 6,3-at ismertek fel közülük. A magasabb átlagot eredményező tényezők között tarthatjuk számon a magasabb életkort (4,6 a 20 év alattiaknál $> 7,8$ a 60 év felettiéknél), a magasabb iskolai végzettséget (4,9 a középiskolát végzeteknél $> 8,3$ a doktori fokozattal rendelkezőknél) és a nyelvi konzervativizmust (5,4 az innovatív $> 6,7$ a konzervatív és semleges nyelvhasználati attitűdökkel rendelkezőknél). A válaszadók fele azt állította, hogy 9 vagy 8 régiót tudna azonosítani (101, illetve 30 esetben); mintegy 20 válaszadó pedig csak keveset ismert fel (1–6 régiót).

A történelmi régiók magyar neveinek ismerete az eredmények alapján sokkal homogénebbnek tűnik, mint a külföldi városok magyar exonimáinak ismerete. Azok, akik azt állították, hogy nem ismerték fel egy-egy régió nevét, minden valószínűség szerint a térképen való megjelölés követelményétől ijedtek meg; s több pozitív választ kaptunk volna, ha csak egy rövid meghatározást kérünk. A feladatban a legkevésbé ismert névnek a *Szerémség* bizonyult (51,7%), valószínűleg azért, mert a terület mára elveszítette jelentőségét, különösen, ha visszaemlékezünk arra, milyen fontos volt ez a vidék Magyarország 16–17. századi török megszállása előtt. A *Partium* területnév ismerete mutatkozott a legáltalánosabbnak (84,0%), ami talán összefüggésben áll a régió hagyományos magyar nevét viselő viszonylag új egyetem működésével.

4. Következtetések. Felmérésünk azt mutatja, hogy ma Magyarországon az exonimák használatát ideológiai és nyelvi tényezők egyaránt befolyásolják. A legtöbb válaszadónk

következetesen és meglehetősen pontosan a megfelelő magyar névformákat választotta a kérdőíven, különösen, amikor történelmileg megalapozott, jól rögződött magyar helyneveket vizsgáltunk; mások hangsúlyozták, hogy ha ismerték volna a magyar névalakokat, akkor azokat használták volna. A felmérésben csak szórványosan volt megfigyelhető az idegen nyelvű, „külföldi helynevek”, az endonim formák elfogadása, alkalmazása, illetve előnyben részesítése a magyar névalakokkal szemben. Úgy tűnik, a magasabb életkor és a magasabb iskolai képzettség, valamint a nyelvhasználatához kötődő semleges, sőt konzervatív hozzáállás is hozzájárul a magyar névformák lehetőségek szerint való előnyben részesítéséhez. Az olyan nyelvi tényezők, mint a nyelvi környezet, a helyesírási konvenciók vagy a todalékolás szabályai szintén befolyásolhatják a földrajzi nevek megválasztását. Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy a külföldi földrajzi objektumokat jelölő magyar helynévformák ismeretében jelentős eltérések lehetnek; így tehát a nyelv-közösség által jól és kevésbé jól ismert magyar exonimákat csak akkor tudjuk elkülöníteni, ha egyesével vizsgáljuk meg a névformákat.

Hivatkozott irodalom

- BÖLCSKEI ANDREA – FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk. 2017. *Magyar és nemzetközi névtani terminológia – Hungarian and International Onomastic Terminology*. International Council of Onomastic Sciences – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Uppsala–Budapest. <https://doi.org/10.26546/5061110>
- BÖLCSKEI, ANDREA – GERCSÁK, GÁBOR – MIKESY, GÁBOR 2018. Use of exonyms in present-day Hungary. In: JORDAN, PETER – ŠVEHLOVÁ, IRENA – WOODMAN, PAUL eds., *A Survey of Exonym Use. Proceedings of the 19th UNGEGN Working Group on Exonyms Meeting, Prague [Praha], 6–8 April 2017*. Verlag Dr. Kovač, Hamburg. 59–80.
- GERCSÁK GÁBOR 2010. Az exonima és endonima fogalma. In: KLINGHAMMER ISTVÁN szerk., *Térképészet és geoinformatika 1*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 228–232.
- POKOLY BÉLA 2013. Az exonima kifejezés értelmezésének változása a földrajzinév-egységesítés nemzetközi gyakorlatában. *Névtani Értesítő* 35: 71–75.

BÖLCSKEI ANDREA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2628-5297>

Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészettudományi Kar

GERCSÁK GÁBOR

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1289-8228>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem
Informatikai Kar

MIKESY GÁBOR

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0232-1396>

Budapest Főváros Kormányhivatala
Földmérési, Távérzékelési és Földhivatali Főosztály

ANDREA BÖLCSKEI – GÁBOR GERCSÁK – GÁBOR MIKESY, Where is Abbázia? Results of a questionnaire survey on the use of Hungarian exonyms

The paper attempts to examine the current use of exonyms in the Hungarian language based on a questionnaire survey. The survey tested the knowledge of exonyms indicating places (i) in the

---

area of the historical Hungary, (ii) in parts of Central Europe and (iii) in areas beyond our region; the tendencies in exonym use according to communicative situations (cf. the use of place names on maps, in official documents, in everyday communication, in the mother tongue and in an English language environment); and the social attitudes towards exonyms. Although the survey does not work with representative data, the results are expressive. The survey suggests that the use of exonyms in present-day Hungary is affected by ideological as well as linguistic factors. Most of the respondents chose the Hungarian name forms (i.e. the exonyms) consistently and accurately in the questionnaire, especially when historically well-established Hungarian name forms were tested; others remarked that if they knew the appropriate Hungarian names, they would use them. Acceptance of or favour for the 'foreign names' (i.e. the endonyms) could only be observed sporadically in the survey. Higher age and qualification, as well as neutral or even conservative attitudes in language use, seem to contribute to the preference for using Hungarian name forms, whenever it is possible. Linguistic factors such as language environment, spelling conventions and rules for suffixation also influence the choice of names. It is important to note, however, that there might be significant differences in the currency of the Hungarian name forms; thus, well-known and little-known Hungarian exonyms can only be distinguished if the names are tested individually.